

הרב מתתיהו ברויד וד"ר רחל לבמור

"החוט המשולש לא במהרה ינתק": הסכם תנאי בקידושין, הרשאה לכתיבת גט ותקנת קהל

ראשי פרקים

- א. תנאי בקידושין
- ב. הרשאה לכתיבת גט
- ג. תקנת קהל להפקעת הקידושין
- ד. חיזוק ענף אחד את משנהו
- ה. קבלת הקידושין על-תנאי ע"י האיש והאישה
- ו. יישום ההצעה בפועל
  1. נוסח השטר
  2. החתימה על ההסכם לפני החופה
  3. סדר החופה
  4. הניסיון בשטח
  - ז. מימוש ההסכם
  - ח. סיכום

בשנים האחרונות בעיית מסורבות הגט - ה"עגונות המודרניות" - עולה לדיון בקהילת אנשי ההלכה ובציבור הרחב.¹ בדיונים אלו עלו מספר הצעות הלכתיות לפתרון הבעיה - הן הצעות הנוגעות למסורבות גט שבפנינו,² הן פתרונות מניעתיים למקרים עתידיים.³ הפתרון המניעתי המצוי כיום, הן בארצות הברית והן בישראל, הוא הסכם קדם-נישואין למניעת סירוב גט שהוא הסכם ממוני.⁴

1. הכינוי "עגונה מודרנית" נטול מ"קול קורא" שהוציאו אחד-עשר ראשי הישיבה בישיבה אוניברסיטה בחודש טבת תש"ס (11.1999) - ראו: goo.gl/qKN834.
2. ראו לדוגמא: הרב שלמה ריסקין, "הפקעת קידושין - פתרון לעגונות", תחומין כב (תשס"ב), מעמ' 191; הרב ז"י גולדברג, "הפקעת קידושין אינה פתרון לעגונות (תגובה)", תחומין כג (תשס"ג), מעמ' 158; הרב שלמה ריסקין, "כוח ההפקעה מונע עיגון (תגובה לתגובה)", שם, מעמ' 161; הרב ז"י גולדברג, "אין הפקעת קידושין ללא גט (תגובה)", שם, מעמ' 165; הרב דוד בס, "התרת נישואין בטענת מקח טעות", תחומין כד (תשס"ד), עמ' 194, ועוד.
3. ראו לדוגמא: הרב שלמה דיכובסקי, "הסכמי ממון קדם-נישואין", תחומין כא (תשס"א), מעמ' 279; הרב אלישיב קנוהל, "הכתובה והסכמי ממון בנישואין", תחומין כא (תשס"א), מעמ' 339, ועוד.
4. בארה"ב ההסכם הנמצא בשימוש נרחב הוא זה שמוצע על ידי בית הדין דאמריקא, המכונה: Beth Din of America Binding Arbitration Agreement - ראו: theprenup.org/prenupforms.html. בישראל הסכם קדם-נישואין המצוי הוא "הסכם לכבוד הדדי" - ראו: www.iyim.org.il/prenup/. להסבר נרחב, ראו: רחל לבמור, מנעי עיניך מדמעה: הסכמי קדם-נישואין למניעת סירוב גט, הוצ' אריאל-מפעלי תורה ומועצת רבני ישראל הצעיר, ירושלים תשס"ט.

במאמר זה נתאר הסכם מסוג אחר - פתרון מניעתי שיסודו בדיני אישות ובדיני גירושין, ולא בדיני ממונות. הסכם זה מכונה 'הסכם החוט המשולש', הוא הוצג בניסוחו הראשוני בכסלו תשס"ה (2004)⁵ ובהמשך שופץ והורחב.

המצב בחו"ל, ובפרט בארצות-הברית, בענייני עיגון הוא חמור מאוד. קיימים מקרים רבים שבהם האיש מסרב ליתן גט לאשתו, מעגן אותה וגורם לה לשבת שנים רבות ללא יכולת לשקם את חייה ולהקים משפחה מחדש. מעבר לעוול שנגרם בכך לאישה, עיגונה של האישה גורם לעיתים גם לחיי אישות שלא על פי ההלכה ולממזרות, שכן בחלק מהמקרים, לאחר שהאישה נותרת עגונה זמן מה, היא נישאת מחדש בערכאות או בטקס קונסרבטיבי או רפורמי ומקימה משפחה שלא כדת משה וישראל בעודה נשואה לבעלה הראשון. בעבר הועלתה הצעה שלא לסדר קידושין על פי ההלכה לבני זוג שאינם דתיים, כאשר קיים חשש שהם יבואו להתגרש שלא על פי ההלכה; אולם לא ראוי להרחיק יהודים שאינם שומרי מצוות בזמן חופתם, בעת שהרבה מאחינו בני ישראל באים לחזור בתשובה ולחיות חיי תורה ומצוות. התיאור דלעיל משקף את המצב בחו"ל, אך בשנים האחרונות גם המצב בישראל מהווה מקור לדאגה מסיבות דומות.

לכן לאחר עיון בסוגיות הש"ס והפוסקים, חיברתי (הרב ברויד) הסכם לשימוש קדם-נישואין במקרים שבהם מסדר הקידושין רואה בו צורך כדי למנוע מכשול ואסון, והכול לפי מה שעניו רואות. נלע"ד שהסכם כזה, אפילו בדיעבד, עדיף מאיסורים חמורים וממזרות, רחמנא ליצלן. אבל ח"ו שאפרסם ואוציא על דעת עצמי הסכם כזה להלכה ולמעשה לכתחילה בלי הסכמה מפוסקים מפורסמים.

'הסכם החוט המשולש' מבוסס על שילוב של שלושה מנגנונים הגורמים לבטלות הנישואין במקרה של עיגון: קידושין על-תנאי, הרשאה לכתובת גט ולנתינתו, והפקעת קידושין למפרע.

א. תנאי בקידושין

חלק א' של ההסכם מבוסס על תנאי בקידושין.

לדעת הרמ"א, כאשר איש מקדש אישה ויש לו אח מומר, הוא יכול להתנות את הקידושין בכך שאם האישה תיפול לייבום לפני האח, יתבטלו הקידושין למפרע והיא לא תהיה מקודשת (אה"ע קנז, ד). בעניין זה נחלקו השו"ע והרמ"א, אך הרבה מגדולי האחרונים קבלו את דעת הרמ"א.⁶ אף הפתחי-תשובה (אה"ע קנז, ח), שבדרך כלל רק מסכם את שיטות האחרונים, נוטה בזה בהדיא לדעת הרמ"א.⁷ ובאמת, גם במקרים אחרים הרבה פוסקים התירו לקדש בקידושין על-תנאי.⁸

5. ההצעה דאז הובאה שלא להלכה במסגרת מאמר ביקורת שהתפרסם בכתב-העת "עדה". ראו: Michael J. Broyde, "An Unsuccessful Defense of the Beit Din of Rabbi Emanuel Rackman: The Tears of the Oppressed by Aviad Hacoheh", EDAH Journal, Vol. 4 No. 2 (2004, Kislev 5765), p. 21. המאמר זמין בכתובת: goo.gl/92GctA.

6. ראו: שו"ת נודע-ביהודה אה"ע ח"א סי' נו; שו"ת חתם-סופר אה"ע סי' קיא; שו"ת תרומת-הדשן סי' רכג; ב"ח אה"ע סי' קנז; שו"ת רבי עקיבא איגר סי' צג; בית-מאיר, צלעות הבית, סי' ו; ערוך-השולחן אה"ע קנז, טו.

7. הבית-שמואל (אה"ע קנז, ו) התנגד לתנאי זה בקידושין משום החשש לקיום יחסי אישות לאחר ביטול הקידושין, שעלולים להיחשב כקידושין מחודשים. בהסכם המוצע, לשון התנאי מבטל בעיה זו, כך שאפשר להוסיף את הבית-שמואל לרשימת התומכים.

8. ראו: שו"ת אמרי-אש אה"ע סי' צה.

ברם, קידושין על-תנאי אינם מספיקים על פי ההלכה להתיר אישה כשבעלה עדיין בחיים, שכן "אין תנאי בנישואין". על כן, ההסכם המוצע מוסיף שני חיזוקים לעריכת הקידושין על-תנאי: החיזוק הראשון - הודעת הבעל שהוא מתחייב מראש שלא לבטל את התנאי, והודעתו שהוא מרשה לאשתו להעיד כך. והחיזוק השני - הודעת בני הזוג כי הם לא מסכימים להינשא בלי התנאים הללו, ואם ההסכם יבוטל - יתגלה למפרע כי הנישואין מופקעים.

להלכה נפסק כי בני זוג שערכו ביניהם קידושין על-תנאי, וקיימו לאחר מכן יחסי אישות, אין להתירם בלא גט מספק.⁹ ודאי שבאופן עקרוני אין מקום להפקיע קידושין. אולם תוספת האפשרות של הפקעת קידושין להסכם מוסיפה ענף גדול לדון שהתנאי תקף וקיים, מסברה: כל הטענה נגד קידושין על-תנאי היא שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, אבל בנידון דנן - אם האיש רוצה למעט בעילת זנות, עדיף לו דווקא שהקידושין יתבטלו למפרע בשל אי-קיום התנאי, שכן אלמלא כן - הם יופקעו. מכל שכן שעדיף לאיש למסור את הגט ולמנוע בכך את עשיית בעילותיו בעילת זנות.¹⁰

ב. הרשאה לכתיבת גט

חלק ב' של ההסכם מוסיף הצעה שהוצעה על ידי הרב י"א הנקין זצ"ל והרב יא"ה הרצוג זצ"ל, שהאיש ייתן בתחילת הנישואין הרשאה לכתוב גט ולמסור אותו בעתיד, אף לאחר שיקיימו ביניהם יחסי אישות.¹¹

על הצעה זו נמתחה ביקורת שכן האיש עשוי לבטל את ההרשאה לכתיבת הגט (ראו: גיטין לב, א). כמו כן, דעת הרמב"ם היא שהרשאה לכתיבת הגט מתבטלת אם נתייחד עמה לפני כתיבת הגט (הל' גירושין ט, כה). אמנם, השו"ע (אה"ע קמח, א-ב) לא פסק בפירוש כרמב"ם והרבה פוסקים סבורים שגט זה כשר בדיעבד או רק פסול מדרבנן.¹²

מכל מקום, גט שייכתב על פי הרשאה זו מועיל לפתוח דיון על הפקעת קידושין אחר מסירת הגט, וגם מועיל לסלק חשש ממזרות לבניה מבעלה השני. ועוד, אם הבעל מפקיע הרשאתו אחר שאמר "כתבו ותנו", יש בכך תוספת כוח להפקעת הקידושין (יחד עם מסירת הגט), שכן זהו בדיוק המקרה שבו התירה הגמרא בפירוש הפקעת קידושין (גיטין לג, א; יבמות צ, ב).

יותר מזה; אגן סהדי שהבעל אינו רוצה לפסול הגט בנידון דנן, שכן "אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות", ואם הוא יפסול את הגט - אפשר שהנישואין יתבטלו למפרע, הן בשל התקיימות התנאי והן בשל הפקעתם, ובעילותיו יהפכו למפרע לבעילות זנות. רק אם ייתן גט כשר, יחסי האישות שלו יישארו כשרים על פי ההלכה.¹³ לכן אגן סהדי שהבעל נהנה מקיום הגט ואינו רוצה לבטלו.

9. ראו: אנציקלופדיה-תלמודית כרך א, ערך: "אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות", עמ' תקנו: "והלכה שהמקדש על תנאי וכנס סתם או בעל סתם - צריכה גט מספק".

10. ראו: שרידי-אש ח"א סי' צ, והקדמת הרב וינברג לספר "תנאי בנישואין וגט" לר"א ברקוביץ זצ"ל.

11. ראו: פרושי-איברא, עמ' קי-קיז; שו"ת היכל-יצחק ח"ב סי' מא. וראו גם: ספר זרע-יצחק לר"י קצנלבוגן.

12. הרב הרצוג הציע כי כדי שההרשאה תישאר בת תוקף אף לאחר שיתייחד עמה, האיש יוותר בפירוש על זכותו לבטל את ההרשאה בכל עת עונתה. אבל עדיין קצת קשה, שכן איש ואישה החיים ביחד בנחת ובשמחה אינם חושבים על גירושין עתידיים.

13. אבל ראו: שו"ת אגרות-משה, אבן העזר ח"א סי' קמז.

ג. תקנת קהל להפקעת הקידושין

חלק ג' של ההסכם מוסיף תקנת קהל להפקעת הקידושין, וזאת על פי דעת הרשב"א ומהר"ם אלשקר.¹⁴ ההסכם עצמו נחשב כתקנת הקהל, ונאמר בו שאם האיש והאישה ייפרדו - בסוף חמישה-עשר חודשים ממועד הפירוד, הנישואין נתונים להפקעה וגם למסירת גט על פי ההרשאה שכתב האיש.¹⁵

באמצעות הסכם זה, האיש והאישה נחשבים כאנשי הקהילה המקיימת תקנה זו, ובכך הם מקבלים את התקנה על עצמם למשך זמן נישואיהם.¹⁶ פרט לכך, אמירת האישה מעידה שהנישואין מבוססים על תוקף תקנת הקהל, ולכן אפילו מי שסובר שההסכם שאינו תקף יסיק שהקידושין בטל.

לענין תקנת הקהל בקידושין פסק הרמ"א (אה"ע כח, כא):

קהל שתקנו ועשו הסכמה ביניהם שכל מי שיקדש בלא עשרה או כיוצא בזה, ועבר אחד וקידש - חיישינו לקידושין וצריכה גט. אע"פ שהקהל התנו בפירוש שלא יהיו קידושין והפקירו ממונו, אפילו הכי יש להחמיר לענין מעשה.

ההצעה להפקיע קידושין לפתרון בעיית העגונות ומסורבות גט עלתה בעבר, אך רוב הראשונים וכמעט כל האחרונים הסכימו שהפקעה בלבד אינה יכולה להועיל הלכה למעשה להתיר אישה להינשא (ראו: ביאור הגר"א אה"ע כח, נו). כך כתב רד"צ הופמן (שו"ת מלמד להועיל ח"ג סי' נא): "ואם רצינו לומר שרבנן דזמננו יפקיעו הקידושין, שום רב יר"א לא יודה לזה שיש לנו כח להפקיע הקידושין עכשיו שאין לנו סנהדרין".

אבל ברור מלשון הרמ"א דלעיל ומעיון בסברות הראשונים והאחרונים, שבאמת היכולת להפקיע קידושין למפרע בימינו הוא ספיקא דדינא.¹⁷ לכן הלכה למעשה אנו נוטים להחמיר, אבל אפשר לכלול הפקעה כזו כשיקול המצטרף לשיקולים אחרים בספק-ספיקא. וכך כתב הרב עובדיה יוסף:¹⁸

ובסוף דברי אעיר בקצרה עוד נקודה בענין 'אפקעינהו לקדושין מניה', שכל השקלא וטריא של הפוסקים אם בזמן הזה מוסמכים אנו להפקיע קידושין, היינו כשהקידושין היו בני תוקף בשעתם, שנעשו כהוגן והיתה להם חלות. אבל

14. שו"ת הרשב"א ח"א סי' תקנא וסי' אלף רו; שו"ת מהר"ם אלשקר סי' מח.

15. קביעת התקופה של חמישה-עשר חודשים מבוססת של החלטת כנס החברים של הסתדרות הרבנים דאמריקה בשנת 2001, בענין "Sanctions to be Imposed on One Who Withholds Issuance or Receipt of a Get Resolution". באותה החלטה נקבעה שניתן להטיל הרחקות דרבנו תם (שפורטו שם) כנגד סרבן גט לאחר חלוף שתי תקופות: תקופה ראשונה בת שנה אחת, כאשר בני הזוג שוקלים להתגרש וחיים בנפרד; ותקופה נוספת בת שלושה חודשים לאחר סיום השנה, אם נקטו צעדים משפטיים מסוימים והאיש לא הופיע לפני בית הדין ולא נתן גט. שתי התקופות ביחד מסתכמות לחמישה-עשר חודשים. ראו: goo.gl/Na0Q7R.

16. שהרי הודאת בעל דין כמאה עדים דמי (תוספתא ב"מ א, ו; ב"מ ג, ב; קצות-החושן לד, ד). עקרון זה אינו תקף רק בדיני ממונות, אלא גם בענין איסורים: עבד שנעשה בן חורין (גיטין מ, ב), "שו"א אנפשיה חתיכא דאיסורא" בענין שחיטה (שו"ע י"ד א, יב) ובמאמין לאשתו שזינתה (שו"ע אה"ע קטו, ו; קעח, ט). כמו כן, כל זמן שהצדדים מסכימים למבנה הלכתי בדוי, הסכמה זו מעניקה לו תוקף. כך לדוגמה, הכרזת אחד הבנים כבכור בהסכמת שאר הבנים מחשיבה אותו כבכור, למרות היותו בן פשוט; ראו: שו"ת שואל ונשאל ח"ה חו"מ סי' צד.

17. ואף באנציקלופדיה התלמודית, כרך ב', ערך "אפקעינהו רבנן לקדושין מניה", נקטו בלשון: "נחלקו גאונים וראשונים אם יש כח ביד חכמי הדורות שלאחר התלמוד להפקיע הקידושין שנעשו שלא כרצונם".

18. הרב עובדיה יוסף, "כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש", סיני 48 (1961), עמ' 186-193.

אם יש ריעותא בעצם מעשה הקידושין, ע"י שהסכימו חכמי העיר להפקיע כסף המקדש שלא בהסכמתם ושלא בשעת החופה, רבו הראשונים ז"ל שהסכימו דשפיר דמי להפקיע קידושיו.

הרב יוסף זצ"ל מוסיף כי "למעשה נלע"ד שאין להקל בלי שום גט...". אך בנידון דנן הרי ניתן גט על פי הרשאת האיש, ונראה אפוא שאפשר לסמוך על הפקעה. הפקעת קידושין המבוססת על תקנת הקהל היא אפוא שיקול משמעותי המוסיף ספק נוסף לספק-ספיקא רב צדדים, במיוחד כאשר סודר גט.

עוד יש לומר, שהפקעה בנידון דנן היא מעין התקנה שהרב ב"צ מאיר חי עוזיאל זצ"ל הציע לראות כנישואין על-תנאי, כיוון שחלות הקידושין תלויה במעשה בית דין (שו"ת משפטי-עוזיאל אה"ע סי' מד, דפוס ישן). חידושו של הרב עוזיאל, שהתקבל גם על ידי הרש"י ז"ל, הוא שכאשר התניית תנאי בקידושין סותרת את החזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, אגן סהדי שהוא ביטל התנאי קודם קיום יחסי אישות ביניהם. אך כאשר אדם תולה את הקידושין בגורם אחר, כגון שמסמיך את בית הדין לבטל את הקידושין למפרע ב"הפקר בית דין הפקר", הוא מסכים לכך שבעילתו תיחשב למפרע בעילת זנות, ולכן הקידושין עם התנאי שרירים וקיימים. הבעל מבין שהוא מוותר על זכותו שבעילותיו לא תחשבנה כבעילות זנות, והוא אינו יכול להפקיע את התנאי לאחר מכן.

ד. חיזוק ענף אחד את משנהו

רבים מאלו שעסקו בהפקעת קידושין טענו שאין כוח ביד בית הדין להפקיע קידושין לאחר קיום יחסי אישות בלי כתיבת גט, אולם אם נכתב גט - ואפילו גט פסול מדאורייתא או מדרבנן - יש בידי בית הדין כוח להפקעת קידושין.²⁰ וכך כתב בשיטה-מקובצת (כתובות ג, א):

והרשב"א ז"ל כתב וז"ל: כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקדושיה מיניה. ואם תאמר, מאי שנא מטבע במים שאין להם סוף דלא אפקעינהו רבנן לקדושיה משום עגונות? יש לומר דבכדי לא מפקע להו רבנן לקדושי אלא היכא דאיכא בידה גיטא כדהכא.

לדעה זו, הפקעת קידושין מותרת רק קודם קיום יחסי אישות, או אף לאחר קיום יחסי אישות אם ניתן גט פסול.²¹

בהסכם המוצע, הפקעת הקידושין בתקנת הקהל מצטרפת להרשאת הבעל לכתוב גט ולמוסרו. צירוף זה אינו רק מוסיף סניף להקל, אלא מחזק את ההפקעה עצמה, שהרי עכשיו ניתן גט בכל אופן (אף אם יש ריעותא בגט לכמה דעות). ומאחר שנכתב גט ונמסר, יש בכך כדי לחזק את הפקעת הקידושין. וכן להיפך: מאחר שהקידושין בטלין מדאורייתא על ידי הפקעה, יש לומר שדי בגט ספק-פסול כדי להתיר את האישה. שני המנגנונים הללו מחזקים אפוא זה את תוקפו של זה.

19. בתשובתו המופיעה ב"המאור", סיון-תמוז תרצ"ה.

20. ראו: רש"י גיטין לג, א; רש"י כתובות ג, א; אנציקלופדיה תלמודית, כרך ב, ערך: "אפקעינהו רבנן לקדושין מיניה".

21. ראו: הרב צבי גרטנר, כפיה בגט, עמ' 115, המסביר באופן דומה את האפשרות לכפות גירושין כאשר הדבר מותר.

ה. קבלת הקידושין על-תנאי ע"י האיש והאישה

על פי ההצעה, האיש והאישה מצהירים כי הם מעדיפים שלא להינשא על פני נישואין בלי תנאי ההסכם. אם האיש יבטל את ההסכם, הוא מעיד בכך שהוא מוכן להתייחד עם האישה בלי חופה וקידושין אף אם בעילותיו תהיינה בעילות זנות. כמובן, תוצאה כזו לא תתרחש, שכן שאר ההסכם יוצר קידושין כהוגן. אמנם, ראוי שהבעל יאמר בעת הנישואין: "הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל על פי התנאים שכתבנו וחתמנו". אבל אף אם הדברים לא נאמרו בעל-פה בפירוש, התנאים שרירים וקיימים, שהרי ההסכם החתום הוא ראיה ברורה לדעתם של בני הזוג (ראו: פתחי-תשובה אה"ע קנז, ט בסופו).

גם קבלת האישה את התנאים מוסיפה כוח להסכם זה. היא אינה רק מקבלת את קידושי התנאי שלו, אלא מוסיפה תנאי מעצמה. גם אם ניתן לחשוש שהאיש יבטל את התנאי כדי שבעילותיו לא תיעשנה בעילות זנות, הדעת נותנת שהתנאי של האישה אינו מוגבל באופן דומה, שכן על פי ההלכה היא אינה מחויבת לדאוג למעמד יחסי האישות של בעילות בעלה למפרע, לא כל שכן כשהוא אינו מגרש אותה ברצונה כהוגן.²² לכן אמירת התנאי על ידי האישה היא תקפה.²³ טוב שהאישה תאמר בעת קבלת הקידושין בקול נמוך: "הרי אני מקבלת טבעת זו כדת משה וישראל על פי התנאים שכתבנו וחתמנו", אך גם בלא מענה בנוסח זה, ההסכם שריר וקיים.

קבלת התנאים על ידי האישה היא משמעותית במישור נוסף. הצהרתה שהיא לא הייתה מקבלת ממנו קידושין בלא ההסכם יוצרת אפשרות סבירה שאם הוא יבטל את התנאים, ייחשבו הקידושין לקידושי טעות. הרי טעם נוסף לכך שאין לחשוש שהאיש יבטל את התנאים.

עוד נכון להבהיר, שביטול הנישואין מתאפשר רק לאחר דרישת האישה לביטולם בפני בית הדין הרבני. ללא הגשת בקשה לבית דין רבני לממש את ההרשאה לגט, מעמדם של בני הזוג אינו משתנה אפילו אם עברו יותר מחמישה-עשר חודשים של חיים בנפרד. רק לדרישת האישה יכול בית הדין להתחיל בתהליך מימוש הסעיפים בהסכם.

צירוף הראשונים והאחרונים התומכים באחד מהפתרונות הכלולים בהסכם המשולש מלמד שהרבה מפוסקי דורנו מכשירים גט המבוסס על שלושת היסודות של תנאי בקידושין, הרשאה לכתובת גט ותקנת הקהל להפקעת קידושין.²⁴ במקרה זה, האישה מגורשת על פי דין ומותרת להתחתן עם איש אחר. בשנים האחרונות הבאתי את ההסכם לפני גדולי ישראל, שהסכימו שבדיעבד לסדר גט על בסיס הסכם זה.

22. ראו: פתחי-תשובה אה"ע קמט, ב; אבני-מילואים סי' לג; שו"ת שיבת-ציון סי' עא-עב; משנה-למלך הלי גירושין י, יח; שו"ת נודע-ביהודה אה"ע סי' נד ד"ה אלא דע וד"ה ובפרט; אנציקלופדיה תלמודית, כרך א, ערך: אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, טור קנט-קס.

23. בתשובה לשאלה על אדם הרוצה לקחת אישה נוספת על אשתו, הריב"ש מוזכר בדרך אגב שהאישה יכולה להתנות תנאי בזמן הנישואין והוא תקף: "תשובה: מי שרוצה לקחת אשה על אשתו, ויש ספוק בידו לזון ולפרנס את שתייהן, אין האשה יכולה למונעו מזה, כל שלא התנתה עמו כן בשעת נשואין" - ראו: שו"ת הריב"ש סי' צא.

24. כוונתנו לרב יוסף אליהו הנקין זצ"ל (ראו הע' 11), הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל (ראו הע' 11), הרב יחיאל יעקב ויינברג זצ"ל (ראו הע' 10), הרב ב"צ עוזיאל זצ"ל (שו"ת משפטי-עוזיאל אה"ע סי' מד), הרב שלמה יוסף זין זצ"ל (ראו הע' 19) והרב עובדיה יוסף זצ"ל (ראו הע' 18).

ו. יישום ההצעה בפועל

1. נוסח השטר

החוט המשולש לא במהרה ינתק

הסכם קדם נישואין עם תנאי בקידושין, הרשאה לכתובת גט
ותקנת הקהל לעשות הפקעת קידושין

מסמך זה מאשר כי בתאריך: יום __ בחודש __, בשנת __, במקום _____,
[שם החתן:] _____, החתן,
[שם הכלה:] _____, הכלה,
מרצונם החופשי הסכימו ביניהם על הסכם זה ביחס לנישואיהם.

החתן הצהיר בזאת לכלה תחת החופה:
"הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל, בכפוף לתנאים הבאים:

תנאי עצמאי א':

"אם אני חוזר לגור על פי שני עדים כשרים בבית המגורים המשפחתי שלנו, זאת אומרת הבית שאת דרה בו, לפחות אחת ל-ט"ו חודש עד שאת תלכי לעולמך, או עד שאני אלך לעולמי, אזי הקידושין והנישואין שלנו יהיו כשרים ותקפים.

"אולם, אם אני אעדר מבית המגורים המשפחתי שלנו במשך ט"ו חודש רצוף מכל סיבה שהיא, אפילו מסיבה שנכפתה, ואת [האישה] תפני לבית דין רבני אורתודוקסי על פי בחירתך בבקשה לסיים את הנישואין אזי הקידושין והנישואין שלנו יהיו בטלים ומבוטלים אפילו אם כבר חיינו ביחד כאיש ואשתו. ההתנהגות שלנו תהיה למפרע כשל אנשים שלא נישאו ושחלקו מגורים משותפים, והברכות שנאמרו בטלות למפרע. והטבעת שנתתי לך [לאישה] היא מתנה בעלמא.

תנאי עצמאי ב':

"אם נולד לי זרע בר קיימא לפני מותי בחיידך, או שאת הרה בעת מותי ונולד זרע בר קיימא, או שנתתי לך גט כריתות כשר קודם מותי, או שבעת מיתתי אין לי אח חי, או שבתוך שלושה חודשים אחרי מותי אחי יקיים בך חליצה כדין באישור בית דין רבני אורתודוקסי, אזי הקידושין והנישואין שלנו יהיו כשרים ותקפים.

"אולם, אם אני אמות בלי זרע בר קיימא בחיידך ובחיי אחי, או בחיי אחי כשאת הרה בעת מותי אבל אין הוולד הנולד זרע בר קיימא ח"ו, וקודם מותי לא נתתי לך גט כריתות כשר, ואחי לא קיים בך חליצה כדין באישור בית דין רבני אורתודוקסי תוך שלושה חודשים אחרי מותי, אזי הקידושין והנישואין שלנו יהיו בטלים ומבוטלים אפילו אם כבר חיינו ביחד כאיש ואשתו. ההתנהגות שלנו תהיה למפרע כשל אנשים שלא נישאו ושחלקו מגורים משותפים, והברכות שנאמרו בטלות למפרע. והטבעת שנתתי לך היא מתנה בעלמא.

סיכום תנאי א' ותנאי ב':

"אני מצהיר כי התנאים דלעיל נעשו בקניין בפני בית דין חשוב כמתחייב על פי ההלכה, לא כאסמכתא ולא כטופסי שטרות, ובשבעה. התנאים המובאים לעיל נעשו כתנאי בני גד ובני ראובן (במדבר ל"ב). אפילו יחסי אישות ביננו לא יבטלו תנאים אלו. אשתי תהיה נאמנת כמו מאה עדים להעיד שמעולם לא ביטלתי תנאים אלו.

"באם יהיה צורך בגירושין ממני מכל סיבה שהיא, על פי בית דין רבני אורתודוקסי על פי בחירת אשתי, אפילו אם אני אתנגד במפורש לבית דין זה שהיא בחרה, אני גם ממנה כל מי שרואה את חתימתי על מסמך זה לפעול כסופר לרכוש עט, דיו ונוצה עבורי ולכתוב גט, אחד או יותר, לגרש בו אשתי, והוא יכתוב את הגט לשמי (במיוחד בשבילי), ולשמה (במיוחד בשבילה), ולשם גירושין (למטרת הגירושין). הנני ממנה בזאת כל שני עדים הרואים את חתימתי על 'כתבו ותנו' זה לפעול כעדים לגט לחתום כעדים לגט שהסופר האמור לעיל יכתוב. עליהם לחתום לשמי (במיוחד בשבילי), ולשמה (במיוחד בשבילה), ולשם גירושין (למטרת הגירושין), על מנת לגרש בו אשתי שהזכרה לעיל. הנני ממנה בזאת כל מי שרואה את חתימתי על מסמך זה לפעול כשלוחי לקחת את הגט, לאחר שנכתב ונחתם, ולהיות שליח שלי למסור את הגט לידי אשתי בכל זמן שיחפוץ. ידו של השליח תהיה כידו, מסירתו תהיה כמסירתי, פיו כפי, ואני נותן לו רשות למנות שליח נוסף במקומו, ושליח זה יוכל למנות אחר במקומו, שליח אחר שליח, אפילו עד מאה שליחים, מרצונו, אפילו למנות שליח בהעדרותו, עד שהגט יגיע לידיה, ומיד כאשר הגט יגיע לידיה מידיו או מידי שלוחו, או מידי שליחי שלוחו, אפילו עד מאה שליחים, היא תהיה גרושה ע"י גט זה ממני ותהיה מותרת לכל אדם. ניתנת בזאת רשותי לרב המסדר לעשות שינויים בכתובת שמותינו ככל שנראה לו לפי ההלכה. אני מתחייב בכל הרצינות, אפילו בשבעה דאורייתא, שלא לבטל את כח הגט לגרש את אשתי או לבטל את כח השליח שהוזכר לעיל למסורו לאשתי. ואני מבטל כל מודעה שייתכן שנתתי שיכולה לפגוע בכח הגט לגרש בו את אשתי או בכח השליח שהוזכר לעיל למסור אותו לאשתי. אפילו אם אשתי ואני נמשיך לחיות יחד לאחר מסירת הוראה זו לגרש אותה, ואפילו אם נקיים יחסי אישות לאחר שנתתי הוראה לכתוב, לחתום ולמסור גט, יחסי אישות אלו לא ייחשבו במפורש או במשתמע כמבטלים הוראה זו לכתוב, לחתום ולמסור גט. אשתי תהיה נאמנת כמאה עדים להעיד שלא ביטלתי את הצהרתי למנות סופר לכתוב את הגט בשליחותי, או את העדים לחתימה על הגט בשליחותי או כל שליח למסור אותו לידי אשתי.

"זאת ועוד, אני מכיר בכך שאשתי הסכימה להינשא לי רק מתוך ההבנה שאם תרצה להתגרש ממני אני אתן לה גט תוך ט"ו חודש מאז שביקשה את הגט. אני מכיר בכך שאם אסרב לתת גט מכל סיבה שהיא (אפילו במקרה שאני אנוס), אני מסכים שנישואינו יוכרזו כבטלים ומופקעים, ושכסף הקידושין יהיה מופקר על ידי בית דין למפרע, ושכל בעילותינו יהיו נחשבים בעילת זנות, על פי הכללים של אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה, בהתבסס על תקנת הציבור שכל הנישואין חייבים להסתיים בגט הניתן תוך ט"ו חודש מבקשת האשה להתגרש. אנו שנינו שייכים לקהילה שבה רוב הרבנים הגדולים ובתי הדין של

אותה קהילה מסכימים להפקיע קידושין במקרים כאלו, ואני מקבל את תקנת הקהל בעניין זה כמחייבת.

"זאת ועוד, במקרה שהסכם זה ייחשב כלא כשר מבחינה הלכתית בכל זמן שהוא, אזי לא היינו נישאים כלל.

"אני מודיע בזאת שאין עד, כולל עדות בעתיד שאני אציג, שיוכל לבטל מסמך זה או לשלול כל תנאי בו.

"אני מצהיר כי ההתחייבות שקיבלתי על עצמי דלעיל נעשתה בקניין בפני בית דין חשוב כמתחייב על פי ההלכה, לא כאסמכתא ולא כטופסי שטרות, ובשבועה. אם יש מחלוקת בין הפוסקים לגבי תקפות תנאי השטר הזה, אני מקבל על עצמי את השיטה הנותנת יתר תוקף. אני מסכים לתנאים דלעיל על פי חוקי התורה, הנלמדים מספר במדבר פרק ל"ב."

חתימת החתן: _____

הכלה ענתה לחתן:

"אני מסכימה לקידושין ולנישואין אלו בכפוף לתנאי שאנחנו גרים בבית מגורים משפחתי שלנו (זאת אומרת הבית שאני דרה בו) לפחות אחת ל-ט"ו חודש על ידי שני עדים כשרים עד שאני הולכת לעולמי או עד שאתה הולך לעולמך, ואזי הקידושין והנישואין שלנו יישארו כשרים ותקפים;

"אולם, אם אחד מאתנו ייעדר מבית המגורים המשפחתי שלנו במשך ט"ו חודש רצוף מכל סיבה שהיא, אפילו מסיבה שנכפתה, אזי הקידושין והנישואין שלנו יהיו בטלים ומבוטלים אפילו אם כבר חיינו ביחד כאיש ואשתו. ואני מתנה זאת כתנאי להסכמתי לקידושין ולנישואין אלו. ההתנהגות שלנו תהיה למפרע כשל אנשים שלא נישאו ושחלקו מגורים משותפים.

"אני מצהירה כי ההתחייבות שקיבלתי על עצמי דלעיל נעשתה בקניין בפני בית דין חשוב כמתחייב על פי ההלכה, לא כאסמכתא ולא כטופסי שטרות, ובשבועה. אם יש מחלוקת בין הפוסקים לגבי תקפות תנאי השטר הזה, אני מקבלת על עצמי את השיטה הנותנת יתר תוקף. אני מסכימה לתנאי דלעיל על פי חוקי התורה, הנלמדים מספר במדבר פרק ל"ב. אפילו יחסי אישות בינינו לא יבטלו קבלת התנאי הזה."

חתימת הכלה: _____

אנו החתומים מטה, בית דין המוסמך כראוי, מעידים על כשרות ההצהרה בעל פה וחתימת החתן והכלה.

_____ : הרב
 _____ : הרב
 _____ : הרב
 _____ : עד 1
 _____ : עד 2

2. החתימה על ההסכם לפני החופה

1. קביעת בית דין: יש למנות מראש שלושה גברים כשרים לדון (בוגרים ושומרי מצוות, אשר אינם קרובי משפחה לבני הזוג או בינם לבין עצמם) אשר ירכיבו בית דין. אם

- מסדר הקידושין אינו קרוב משפחה, הוא ימשמש גם בתפקיד זה. החתימות והקניינים יסודרו בפניהם.
2. עדים: בנוסף, שני הגברים המיועדים למלא את התפקיד של עדי הקידושין יהיו גם עדים לחתימות ולקניינים.
3. חתימת החתן: לפני החופה (אם שטר הכתובה נערך באותו מעמד ולא במעמד החופה, אזי ניתן לעשות זאת לאחר עריכת הכתובה) מסדר הקידושין יעבור על המסמך עם החתן כדי לבדוק אם הוא חותם מתוך הבנתו. כמובן, טוב שהרב יכין את בני הזוג לעניין זה מראש. הרב יגיש את המסמך לחתן ויחתים אותו בראשי תיבות בתחתית העמוד הראשון ובחתימתו המלאה בעמוד השני במקום המסומן "חתימת החתן".
4. קנין: הרב יסדר קניין סודר עם החתן על ההסכם.
5. רישום: הרב יציין בכתב ידו במסמך, שערך קניין סודר עם החתן לפניו, לפני בית הדין ולפני העדים.
6. הרב, יחד עם בית הדין והעדים, יעברו למקום הכלה ויבצעו את אותו התהליך אתה.
7. חתימת הכלה: הרב יבדוק שהכלה חותמת מתוך הבנה. הרב יגיש את המסמך לכלה ויחתים אותה בראשי תיבות בתחתית העמוד הראשון ובחתימתה המלאה בעמוד השני במקום המסומן "חתימת הכלה".
8. קניין: הרב יסדר קנין סודר עם הכלה על ההסכם.
9. רישום: הרב יציין בכתב ידו במסמך, שערך קניין סודר עם הכלה לפניו, לפני בית הדין ולפני העדים.
10. חתימת חברי בית דין: כל אחד משלושת חברי בית הדין יחתום במקום המיועד לכך (בקטע לפני הקטע האחרון).
11. חתימת העדים: שני עדי הקידושין יחתמו בתחתית המסמך.
12. יש למסור את המסמך כולו לחבר אחראי שקיבל על עצמו להחזיק אותו עד שבני המשפחה יתפנו לקחתו לאחר החופה.
3. סדר החופה
1. קידושין: מתחת לחופה, בזמן שהחתן עונד את הטבעת על אצבע הכלה, הוא יקדש אותה באמירת: **"הרי את מקודשת לי בטבעת זו כדת משה וישראל על פי התנאים שכתבנו וחתמנו"**. החתן יחליט כיצד לנהוג באמירת משפט זה -
- א. לומר את כולו בקול רם ובמיקרופון.
- ב. לומר את החלק הראשון של המשפט בקול רם במיקרופון, ואת חלקו השני בלי מיקרופון אך בקול רם דיו כך שהעדים יוכלו לשמוע.
- ג. לומר את המשפט כולו שלא למיקרופון בקול רם דיו כדי שהעדים יוכלו לשמוע.
2. הסכמת הכלה: מומלץ מאוד שהכלה תענה לו (בקול נמוך, אבל כך ששני העדים יוכלו לשמוע): **"הרי אני מקבלת טבעת זו כדת משה וישראל על פי התנאים שכתבנו וחתמנו"**.
- לאחר החתונה כדאי להביא את המסמך ושלושה צילומים ממנו למועצה הדתית. יש לבקש שהפקיד יחתום "העתק מתאים למקור" על כל שלושת הצילומים. עותק אחד

יתייק בתיק הנישואין במועצה הדתית, עותק אחד יימסר לחתן והעותק השלישי (ביחד עם המקור) יימסרו לכלה או להוריה. ניתן לשמור עליו במקום בטוח בתקווה שלא להזדקק לו לעד.

4. הניסיון בשטח

בעיית החשש לעגינות ולסרבנות גט מטרידה חתנים וכלות, וכן את הוריהם, בשנים האחרונות. חלק מהכלות מבקשות לדאוג לסוג של ביטוח עצמי. באמצעות חתימות בני הזוג על הסכם קדם-נישואין למניעת עגינות, הכלה תיכנס לחופתה באמון מלא בחתנה. עד כה, עשרות זוגות בארץ ובחו"ל חתמו על 'הסכם החוט המשולש'.

נזכיר שתי חתונות שנערכו בחודש אלול תשע"א. בשתיהן בני הזוג ומשפחותיהם היו מאוד מעוניינים שהזוג יתחתן על בסיס 'הסכם החוט המשולש'.²⁵ מסדרי הקידושין בחרו לקיים את המסמך בשתי דרכים שונות. במקרה האחד הכול סודר בחתימות על המסמך עצמו לפני החופה, ובעת הקידושין החתן קידש את הכלה במילים המקובלות. סביר להניח שהרב המקדש הסתפק בסמיכות החתימות והקניין לחופה כדי להוות תנאי לחופה כולה. במקרה השני מסדר הקידושין דאג לחתימות ולעריכת הקניין בפני בית הדין והעדים כמפורט, ובעת החופה החתן קידש את הכלה באמירת **"על פי התנאים שכתבנו וחתמנו"**, והכלה הסכימה לקידושין כשאמרה **"הרי אני מקבלת טבעת זו כדת משה וישראל על פי התנאים שכתבנו וחתמנו"**.

ז. מימוש ההסכם

הסכם זה נולד כדי להקדים תרופה למכה. החותם עליו - בדומה לחותם על תעודת ביטוח חיים - עושה זאת לשימוש במקרה הצורך, ר"ל. המקרים שבהם יהיה צורך ל"ע, וניתן יהיה לממש את ההסכם, הם שלושה: היעדרות האיש מבלי שידוע אם הוא חי או מת, מותו של האיש ללא זרע בר קיימא, וסירוב למתן גט מצד האיש. מימוש ההסכם והשינוי במעמד האיש של בני הזוג תלויים בבקשת האישה מבית הדין הרבני לממשו. ללא בקשתה לא יתקיים תהליך מילוי ההרשאה לגט והפקעת הקידושין, והאישה תיוותר אשת איש.²⁶

במקרה של היעדרות האיש במשך חמישה-עשר חודשים, כאשר לא ידוע אם הוא חי או מת, ופניית האישה לישועה מבית הדין הרבני, אזי בית הדין יוכל לממש את התנאים בהסכם. בית הדין יוכל לעשות כך על בסיס התנאי הכפול שהתנה הבעל, שעיקרו: "אם אעדר מבית המגורים המשפחתי שלנו במשך ט"ו חודשים רצופים מכל סיבה שהיא, אפילו מסיבה שנכפתה עלי, אזי הקידושין והנישואין שלנו יהיו בטלים ומבוטלים אפילו אם כבר חיינו ביחד כאיש ואשתו". בית הדין יסדר גט מספק, שיחזק את קיום התנאי לביטול הקידושין.

אם ח"ו האיש מת ללא זרע בר קיימא, בית הדין רשאי לבטל את הנישואין על בסיס התנאי של האיש: "אם אני אמות בלי זרע בר קיימא בחיך ובחיי אחי, אזי

25. בשני המקרים בני הזוג גם חתמו על "הסכם לכבוד הדדי".

26. חשוב להדגיש נקודה זו כתשובה לשאלה שכבר שאלו כלות: "אם האיש ח"ו יילקח לשבי וארצה לחכות לו מעל לחמישה-עשר חודשים, הרי ארצה להמשיך להיות אשתו. האם הקידושין מופקעים באופן אוטומטי על פי ההסכם כעבור היעדרותו מהבית ט"ו חודש, ופעולת בית הדין היא הצהרתית (דקלרטיבית) בלבד, או שמא פעולת בית הדין היא מעשה יצירתי (קונסטטיטויבי) ואוכל לשמור על מעמדי כל זמן שלא אפנה לבית הדין?". התשובה, כאמור, היא שלאישה יש שליטה על מעמדה האישי כאשר איש ואין שינוי במעמד זה כל זמן שהיא לא פונה לבית הדין.

הקידושין והנישואין שלנו יהיו בטלים ומבוטלים אפילו אם כבר חיינו ביחד כאיש ואשתו". כתוצאה מכך האישה לא תהיה במעמד של יבמה ולא תיזקק לייבום או חליצה.

במקרה של סרבנות גט מצד האיש, על פי ההסכם, בית הדין רשאי לסדר גט בהרשאת האיש כעבור חמישה-עשר חודשים מהיום שבו האישה ביקשה את הגט. לדעתנו טוב שהאישה תפנה לבית הדין בתחילת התהליך בבקשה לזמן את האיש כדי שיגרש אותה. כך תהיה נקודת התחלה ברורה בציר הזמן למירוץ חמישה-עשר החודשים. גם בלא בקשה כזו ניתן להוכיח את מועד בקשת הגט, אך הדברים פשוטים יותר כאשר מועד זה ברור. לאחר פניית האישה לבית הדין, יוכל בית הדין לנסות לשכנע את האיש לתת את הגט מרצונו הטוב, וייתכן שהידיעה שבית הדין יכול לסיים את נישואיו ללא שליטתו תביא אותו לגרש את האישה בעצמו.

בסידור הגט, שמביא בעקבותיו את הפקעת הקידושין, בית הדין מסתמך על שלושה תנאים שהציב האיש בהסכם:

א. במסגרת ההרשאה לגט: "באם יהיה צורך בגירושין ממני מכל סיבה שהיא, על פי בית דין רבני אורתודוקסי על פי בחירת אשתי, אפילו אם אני אתנגד במפורש לבית דין זה שהיא בחרה, אני גם ממנה כל מי שרואה את חתימתי על מסמך זה לפעול..."

ב. בהכרת האיש את תנאי האישה: "שאשתי הסכימה להינשא לי רק מתוך ההבנה שאם תרצה להתגרש ממני אני אתן לה גט תוך ט"ו חודש מאז שביקשה את הגט."

ג. בקבלת כוח הרבנים להפקיע את קידושיו ובהתאם לתקנת הציבור: "על פי הכללים של אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה, בהתבסס על תקנת הציבור שכל הנישואין חייבים להסתיים בגט הניתן תוך ט"ו חודש מבקשת האשה להתגרש."

ראוי להזכיר שבכל המקרים לעיל, בית הדין יסמוך גם על דברי האישה, שבלעדי הסכמתה אין כאן מקח או קנין. האישה גם התנתה תנאי כפול, וזה עיקרו: "אם אחד מאתנו ייעדר מבית המגורים המשפחתי שלנו במשך ט"ו חודש רצוף מכל סיבה שהיא, אפילו מסיבה שנכפתה, אזי הקידושין והנישואין שלנו יהיו בטלים ומבוטלים אפילו אם כבר חיינו ביחד כאיש ואשתו. ואני מתנה זאת כתנאי להסכמתי לקידושין ולנישואין אלו."

למרות שאנו תקוה שלא יהיה צורך לממש הסכם זה אף פעם, תפילתנו שהסכם 'החוט המשולש' יוכל להוות חלק מהפתרון לבעיית העגונות בארץ ובחול"ל.

ח. סיכום

'הסכם החוט המשולש' אינו בר מימוש הלכה למעשה בציבור הרחב עד שגדולי ישראל יסכימו לכך. מעבר לכך, עריכת הסכם זה היא בדיעבד שבדיעבד. על כן, אם בני זוג מחליטים לכרות ביניהם הסכם זה, הצעתנו היא לחתום על 'הסכם החוט המשולש' בנוסף להסכם קדם נישואין ממוני, שכבר התפשט ורבים חותמים עליו. כפי שהניסיון מלמד, במרבית המקרים די בהסכם הממוני כדי להביא את האיש לתת לאשתו גט. אולם אם האיש ייעדר - בין אם ידוע שהוא בחיים ובין אם לא, וכאשר לא ניתן להשיג אותו - שלושת החוטים שהותוו יחד לגוף אחד מחזקים את 'הסכם החוט המשולש' כך שהוא עשוי לפתור בעיה כאובה ביותר - בעיית העגונות.